

INNEHÅLL

Inledning	11
1880–1900	17
1900–1910	35
1910-tal	53
1920-tal	73
1930-tal	91
1940-tal	113
1950-tal	137
1960-tal	159
1970-tal	183
1980-tal	205
1990-tal	229
Specialavsnitt	
Avträden, torrklosetter, torrdass och budning	32
Tjänstefolk – husa, jungfru, kokerska	42
Serveringsskåp 1880–1940	64
HSB bygger hög standard för alla	80
Skolbad – renlighet och simning	110
Hemmens forskningsinstitut	122
Toaletter och badrum, mått och standard	134
Gemensamma tvättstugor	156
IKEA sprider svensk köksstandard	192
Bomässor Nya tankar och idéer	214
Förändringar i kök och badrum	248
Ett hållbart synsätt vid förvaltning	250
Ordlista	255
Litteratur och källor	261
Tack	264

Bokens upplägg

Boken är indelad i decennier som redovisas på likartat sätt. De speglar livet i kök och badrum samt rummets utformning med aktuell ny teknik, tids-typisk inredning. Stilväxlingarna kan dock ofta överlappa varandra och även ha andra tidsmässiga brytpunkter.

Varje kapitel inleds med vanligt förekommande husfasader för flerbostadshus och småhus för att ge en koppling till i vilken typ av hus decenniernas interiörexempel kan finnas. Därefter presenteras planlösningar för att illustrera vanliga rumssamband och visa kökens och hygienutrymmenas placering i bostaden.

I avsnitten om kök beskrivs standarden och livet i köket. Här visas en blandning av arkivbilder, foton från museilägenheter, nytagna fotografier och bilder ur kataloger. En uppmätt, uppritad och måttsett köksuppställning visar hur ett kök i detalj kan vara planerat. För tydlighetens skull har vi valt en rak uppställning av köksutrustningen, även om det inte alltid är den vanligaste lösningen.

I avsnitten om badrum berättas om synen på hygien samt badrummets utveckling och inredning. Arkivbilder och bilder ur kataloger visas, liksom fotografier från museilägenheternas badrum. Bilder från privata badrum där den ursprungliga inredningen ännu finns kvar representerar huvudsakligen de senaste decennierna.

I fiktiva berättelser – om än med en doft av verkliga personförlagor – skildras hur familjelivet och vardagen kunde te sig i olika tider, i syfte att ge en bild av tidsandan.

Insprängt finns också specialavsnitt med anknytning till livet i bostaden under olika tider, som exempelvis torrdass, tjänstefolk och skolbad.

Vår förhoppning är att ökad kunskap och förståelse för hur ursprungliga kök och badrum har tillkommit och sett ut under olika epoker ska bidra till en starkare önskan att vårda och utveckla bostaden i sin tids anda. Vi hoppas också på ett ökat intresse att söka vidare om det egna husets historia och att kunskapen ska kunna tjäna som inspiration vid bibehållande av kök och badrum, eller vid ändrad utformning om så önskas.

Kök

Ur Electrolux Smd födda halva hälsan, 1926

År 1922 presenterar Balzar von Platen och Carl Munter sin uppfinning – kylapparaten. Det blir en världssensation. Kylskåpet utvecklas och förbättras i snabb takt. Redan 1926 saluför Electrolux modeller för hemmen. Kylskåpet är byggt av trä och vitmålat. Inredningen är av emaljerad plåt.

Städerna fortsätter att växa. Kvinnor, framför allt de många ogifta kvinnorna, förvärvsarbetar i allt större utsträckning. Det demokratiska genombrottet betyder inte något omedelbart genomslag för kvinnor i politiken. Bara fem kvinnor tar plats i riksdagen efter valet 1921, och det kommer att dröja länge innan de blir fler.

Bostadsbyggandet kommer igång igen, nu med sociala förtecken. För att åstadkomma bra och billiga bostäder byggs raka släta huskroppar. Lägenhetsytorna minskas men standarden ökar. HSB, som bildas 1923, går i bräschen med välplanerade små lägenheter och standardkök. Förvaring bakom skåpluckor och planerade arbetsytor gör köken mer praktiska.

Skillnaden är stor mellan ett arbetarhem och ett borgerligt hem. Att arbetarfamiljer bara har råd med en liten lägenhet är fortfarande en självklarhet. Enkelrum är alltjämt vanliga. Rummet rymmer sovplatser, matbord samt en kökssoffa och matlagningen sköts i en liten kokvrå eller ett kokskåp.

Hos bättre bemedlade får ofta ett hembiträde ersätta både husa och kokerska. Hembiträdet har inte reglerad arbetstid utan ska finnas till hands dygnets alla timmar trots sin låga lön. Hennes sängplats finns i en liten sovalkov vid köket eller i en jungfrukammare strax intill.

Den snabba tekniska utvecklingen underlättar hemmets skötsel. Rinnande varmt och kallt vatten installeras. Elektriska kylskåp är en nymodighet som snabbt utvecklas från stora klumpiga fristående skåp till små behändiga inbyggda kylskåp. Gasspis börjar bli regel i städer med utbyggt gasledningsnät. Den elektriska spisen är också ett attraktivt alternativ, när elnäten byggs ut i snabb takt. I reklamen framhålls vita emaljerade gas- och elspisar som både hygieniska och så effektiva att de kan ersätta en köksa!

Ett ergonomiskt tänkande slår igenom och förbättrar arbetsmiljön i köket. I alla tider har husmor och tjänstefolk arbetat med fötterna utåtvinklade utmed köksskåpens sockel. Nu lanseras ett urtag, en sparksockel, i skåpets främre nederkant, vilket innebär att den arbetande kan stå med fötterna rakt fram. En annan nyhet är högre diskbänkar med nedsänkta emaljerade diskhoar monterade i marmorskivan, vilka ersätter lösa baljor. Aluminiumkastrullen som lanseras 1925 är lättare att hantera än de tunga kokkärlen av gjutjärn.

Idealet är ett ljus och välorganiserat kök där hygien är ett signalord. Alla ytor ska vara släta och lätta att hålla rena, den spontade väggpanelen där ohyra trivs i springorna döms ut. De släta väggarna målas med linoljefärg. Skåpluckorna har enkla profiler som oljemålas i en gråblå, beige eller ljusgul kulör. På golvet ligger ofta en linoleummatta ovanpå brädgolvet. Köksbordet börjar så sakt omvandlas från arbetsbord för matberedning till att bli en vardagsplats där familjen samlas vid måltiderna.

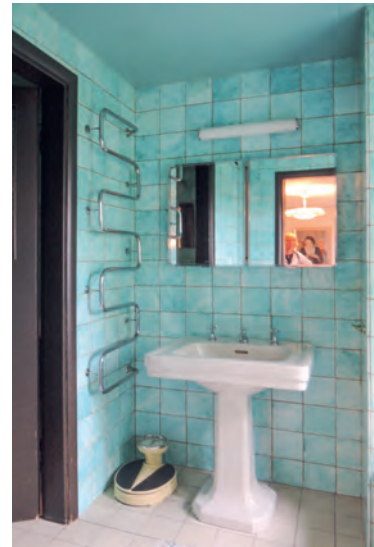
Ur HSB:s arkiv hos Centrum för Näringslivshistoria. Fotograf okänd ca 1925. Båda bilderna denna sida

Ett välorganiserat kök med skåp för förvaring, rejäl arbetsbänk, gasspis och diskbänk med utslagsvask till höger om spisen. På väggen ovanför spisen hänger ett värmeskåp. Köksskåpen med indragen sparksockel ger en god arbetsställning.

Köksbordet är inbjudande med duk och blomvas. Ett skänkskåp rymmer porslin och uppläggningsfat. De slätputsade väggarna är lätta att torka av och det kaklade stänkskyddet gör det enkelt att hålla rent.

Konstnärshem / Sävsnäs från 1947. Foton Pernilla Lindström 2018

Ett rymligt påkostat badrum med ett stort fönster som släpper in dagsljus. Golvet är belagt med neutrala grå klinkerplattor och väggarna är kaklade från golv till tak med karakteristiskt turkosflammande plattor.

Mantelbadkaret i gjutjärn har dubbla väggar och är emaljerat på både in- och utsida, vilket gör att inkakling inte behövs.

Tvättstället med kantiga former har en stilfull pelare som döljer rör och vattenlås. En handdukstork kopplad till varmvattenssystemet är fäst på väggen intill. En bidé, och även WC-stol, finns i badrummet.

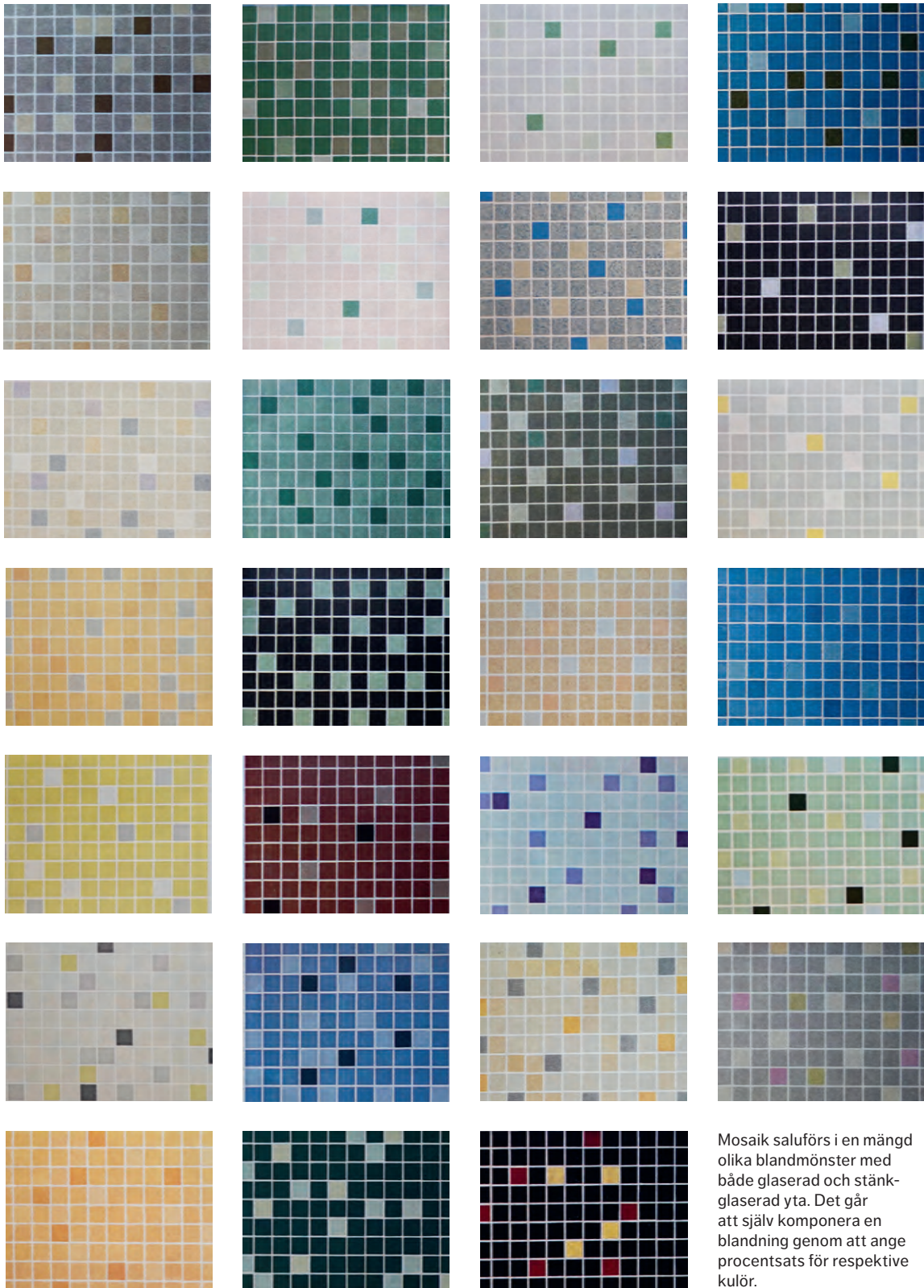
Nordiska museets 1940-talslägenhet. Alla bilder denna sida

Ett badrum i ett flerbostadshus med typisk enkel och funktionell standard. Golvet är klätt med klinker. Sanitetsporcelainet är vitt liksom de halvkaklade väggarna. Badkaret är i gjutjärn, emaljerat på insidan, och med inkaklad front. Badkarsarmaturen har en omkopplare som leder vattnet till badkarspipen eller duschen. Handduschen hängs på en krok på kakelväggen.

WC-stolen är lågspolande och försedd med sits och lock av bakelit. En radiator värmer badrummet och torkar småtvätten. Badrummet ventileras via självdrag. Dessutom finns ett handfat med separata kranar och ovanför det ett par rader kakel samt ett badrumsskåp med spegeldörr.

Ur katalog IFO mosaik, 1965

Mosaik saluförs i en mängd olika blandmönster med både glaserad och stänkglaserad yta. Det går att själv komponera en blandning genom att ange procentsats för respektive kulör.

Ur katalog IFO, 1966. Kronprinsen i Malmö

Kakelmosaik är en komposition av små olikfärgade kakelbitar. Metoden har använts i långa tider för att skapa färgskimrande ytor eller göra avbildande mönster.

På 1960-talet är mosaik i badrum högsta mode. Såväl golv som väggar kan kläs med mosaik. Det är ett exklusivt material och betingar en högre kostnad än klinker och kakel.

De små plattorna finns i olika storlekar, 2,5x2,5 cm är vanligt. De levereras sammansatta på pappersark eller nät 40x50 cm som limmas fast i underlaget och sedan fogas. Plattorna på ett ark är i olika nyanser vilket ger en levande yta. Kulört sanitetsporslin matchar mosaiken.

Badrummet får en samstämd inredning.